

STELA VETERANA VII. LEGIJE LUCIJA VETIJA SEKUNDA IZ HRVACA KOD SINJA

DOMAGOJ TONČINIĆ

Odsjek za arheologiju

Filozofski fakultet u Zagrebu

HR 10000 ZAGREB

dtoncini@ffzg.hr

DINO DEMICHELI

Odsjek za arheologiju

Filozofski fakultet u Zagrebu

HR 10000 ZAGREB

ddemiche@ffzg.hr

UDK: 904:726.8(497.5 Sinj) "652"

930.27(497.5 Sinj) "652"

Izvorni znanstveni članak

Original scientific paper

Primljeno / Received: 2006-12-18

Rad govori o neobjavljenom spomeniku Lucija Vetija Sekunda, veterana VII. legije koji je za života podigao nadgrobni spomenik sebi i još dvjema pripadnicima svoje familije. Veteran je bio rodom iz grada Libarna, o kojem do sada nemamo mnogo potvrda u epigrafiji. Natpis je uglavnom vidljiv, tek ga na nekim mjestima nije bilo moguće iščitati, pa se predlaže rekonstrukcija. Spomenik upotpunjuje sliku u svim dijelovima epigrafske analize s dosad pronađenim svjedočanstvima VII. legije na području rimske provincije Dalmacije.

KLJUČNE RIJEČI: VII. legija, *Aequum*, *Tilurium*, *Libarna*, veterani

U Muzeju Cetinske krajine u Sinju pod inventarnim brojem MCK-AZ-228 pohranjena je stela veterana VII. legije Lucija Vetija Sekunda (Sl. 1). Ona se unatoč znatnom oštećenju može ubrojiti među stele s arhitektonskom kompozicijom koje su tako karakteristične za pripadnike VII. legije na području rimske provincije Dalmacije. Velika nam je čast i zadovoljstvo što ovaj prilog možemo posvetiti akademiku Nenadu Cambiju koji nas je zadužio nizom radova o različitim problemima vezanim upravo za arhitektonske stele pripadnika VII. legije i drugih postrojbi koje su boravile u Tiluriju.

Ovaj je spomenik do sada uzgred spomenut u knjizi o arheološkoj topografiji Cetine, i to kao "portretna stela veterana L. Vettiusa" ne navodeći pri tome u kojoj je postrojbi pokojnik služio.¹ Do 1965. godine stela je bila uzidana u štalu Ante Kelave u zaseoku Majstorovići u Hrvacama kod Sinja, a 1972. godine je prenesena u lapidarij Muzeja Cetinske krajine. Ni na prijepisu natpisa u inventarnoj knjizi Muzeja Cetinske krajine nije navedena postrojba u kojoj je pokojnik služio. Tek nakon preslagivanja lapidarija 2004. godine spomenik je detaljno analiziran i pripisan VII. legiji.² U međuvremenu su, tijekom lipnja 2007. godine, na steli provedeni konzervatorsko-restauratorski postupci te je bljesnula novim sjajem.

Spomenik je izrađen od vapnenca. Uslijed znatnog oštećenja njegova visina danas iznosi 84 cm, širina 53 cm, a debljina 22,5 cm. Gornji i donji kraj stele nije sačuvan, a cijelom današnjom visinom spomenika uništen je i njezin lijevi rub. Sačuvana je donja polovica edikule s portretnim

¹ A. MILOŠEVIĆ, 1998, 151.

² Natpis je predstavljen na znanstvenom skupu HAD-a *Arheološka istraživanja u Cetinskoj krajini* 9. listopada 2006. god. zajedno s ostalom neobjavljenim epigrafskom građom iz Cetinske krajine (D. DEMICHELI, 2006, 21).

Katalog svih natpisa bi trebao biti tiskan zajedno s radovima skupa. Autori teksta ovom prilikom zahvaljuju kolegici Aniti Librenjak, ravnateljici Muzeja Cetinske krajine na, za obradu, ustupljenom spomeniku.

Sl. 1. Nadgrobni spomenik Lucija Vetija Sekunda.
Fig. 1. Monument of L. Vetius Secundus.

Sl. 2. Prikaz edikule s portretnim prikazima na steli Lucija Vetija Sekunda.

Fig. 2. Aedicule with portraits on the stele of L. Vetius Secundus.

prikazom dviju osoba. Obje su prikazane s desnom rukom spuštenu do trbuha, savinutom u laktu i prslonjenom preko grudi prema lijevom ramenu (Sl. 2). Na lijevom prikazu vidljiv je ostatak lijeve ruke koja je savinuta u laktu i dotiče lakat desne ruke. Desni prikaz sigurno predstavlja žensku osobu jer je vidljiv prikaz grudi, dok se za lijevi, iako je u lošijem stanju, s velikom vjerojatnošću može reći da predstavlja mušku osobu, odnosno Lucija Vetija Sekunda. Obje su osobe odjevene (ženska osoba u stolu, muška u togu), što se najbolje vidi po naborima na predjelu lakta, ali i naborima koji padaju okomito niz tijelo. Pošto se na natpisu spominju tri osobe, moguće je da se između, odnosno iza tih dvaju prikaza nalazio i treći. Na desnom rubu stele vidljiva je baza jako oštećena polustupića koji je zajedno s istim takvim s desne strane omeđivao portrete unutar edikule i, sudeći po analogijama, držao zabat arhitektonske kompozicije stele. Natpisno je polje od edikule odvojeno trakom (*fascia*), a obrubljeno je profilacijom (*cymatium inversum*). Sudeći po sačuvanu desnom rubu, ono je zauimalo gotovo čitavu izvornu širinu stele. Unutar natpisna polja natpis je mjestimice izlizan, tako da predstavlja problem prilikom čitanja. Dio stele ispod natpisna polja je neukrašen. Natpis je uklesan u šest redaka i glasi:

L VETTIVS M
 MAEC SECVND
 LIBARN VET LE
 VII VIVVS ECIT SI
 5 ET VETTIAE L F VERA
 ET VETTIAE L L S

L(ucius) Vettius M(arci) [f(ilius)] / Maec(ia) Secun[dus] / Libarn[a] vet(eranus) le[g(ionis)] / VII vivus [f]ecit si[bi] / et Vettiae L(uci) f(iliae) Ver[ae] / et Vettiae L(uci) l(ibertae) S[---]

Prijevod: Lucije Vetije Sekund, Markov sin, iz tribusa Maecia, iz grada Libarne, veteran Sedme legije, za života je učinio (podigao) sebi, Vetiji Veri, svojoj kćeri i Vetiji S(....), oslobođenici.

Kako je već spomenuto, natpis je na pojedinim mjestima izlizan, a na nekim su mjestima vidljivi tragovi udarca. Tamo gdje je natpis izlizan, još se i vide jako plitki tragovi slova, dok tamo gdje je kamen pretrpio udarac, slova s natpisa su otučena, ali se tekst može nadopuniti.

Slova natpisa su lijepa i uglavnom su klesana kvadratnom kapitalom. Prvi redak natpisa, odnosno predime, gentilicij i filijacija, ima veća slova u odnosu na ostalih pet redaka natpisa (5 cm u 1. retku do 3.5 cm u 3., 4., 5. i 6. retku), s tim da je na natpisu istaknuto slovo T u riječima ET i VETTIAE u dvama posljednjim redcima teksta (4-4.5 cm). Rastavni znakovi u obliku točke (*punctum distinguens*) uklesani su između svake riječi i kratice.

Spomenik je još za života postavio Lucije Vetije Sekund. Podigao ga je za sebe, za svoju kćer Vetiju Veru i za svoju oslobođenicu Vetiju S(....). Gentilicij *Vettius* potvrđen je na natpisima u Dalmaciji 21 put.³ Inače, Vetijâ je najviše u sjevernoj Italiji, a oni koji su zabilježeni u Dalmaciji većinom su Italici, kao i naš Lucije Vetije Sekund.⁴ Od nadimka njegove kćeri Vetije Vere, vidljiva su slova VER i donji početak lijeve haste slova A. S obzirom na prostor koji preostaje do kraja natpisa, samo bi kognomen *Vera* došao u obzir, koji je u Dalmaciji u ovakvu obliku potvrđen na još osam natpisa.⁵ Lucije Vetije Sekund podrijetlom je iz grada Libarne u IX. italskoj regiji Liguriji, a kao i ostali stanovnici toga grada, bio je upisan u tribus *Maecia*.⁶ Današnje ime Libarne je Serravalle Scrivia u Piemonteu. Nalazila se na dijelu Postumijeve ceste (*via Postumia*) koji je povezivao Genuu i Dertonu, a s obzirom na svoj tranzicijski položaj, u carskom se razdoblju Libarna razvila u grad koji je prosperirao od trgovine.⁷ Nakon 49. god. pr. Kr. postala je municipij, a na rang kolonije se uzdigla u II. stoljeću, o čemu nam svjedoči natpis pronađen u Libarni, na kojem se spominje *patronus coloniae*.⁸ Iz antičkih nam je izvora ovaj grad poznat kao *nobile oppidum Libarna* kod Plinija Starijeg,⁹ *Libarna* kod Klaudija Ptolemeja,¹⁰ kao *Liberina* kod Sozomena,¹¹ dok ga *Itinerarium Antonini* bilježi kao *Libanum*,¹² a *Tabula Peutingeriana* kao *Libarnum*. U epigrafiji ime ovog grada nije na mnogo natpisa potvrđeno. Među natpisima koji su pronađeni na tlu Italije, tek ih nekolicina spominje Libarnu u punom imenu: *CIL* V, 6425 (M. *Atilius Eros, seviri augustalis Dertonae et Libarnae*) dok se na popisu pretorijanaca (*laterculus praetorianorum*) iz Rima spominju tek dvojica vojnika koji su iz Libarne,¹³ a taj se popis datira u 119. godinu. Na poznatoj se brončanoj ploči iz Veleje iz Trajanova doba (*tabula alimentaria Traianea*) spominju seoska područja (*pagi*) koja pripadaju području Libarne.¹⁴ Prema svemu iznesenome, spomen grada Libarne na natpisu iz Hrvaca bio bi najranije epigrafsko svjedočanstvo ovoga grada, i jedino izvan područja Italije.

³ OPEL IV, 163, s.v. *Vettius*.

⁴ G. ALFÖLDY, 1969, 136, s.v. *Vettius*.

⁵ OPEL IV, 160, s.v. *Verus*.

⁶ PWRE 1926, 13: s.v. *Libarna*.

⁷ G. CERA, 2000, 59-61.

⁸ *CIL* V, 7428; G. Cera, 2000, 56, n. 271.

⁹ Plin, *Hist. nat.* III 49.

¹⁰ Cl. Ptol. *Geogr.* III 1, 45.

¹¹ Sozom. *Hist. eccl.* IX, 12.

¹² It. Ant. 294.

¹³ *CIL* VI, 32515a II, 24, 25: T. *Billienus Dexter*, T. *Vetuleius Primus*, *Libarna*.

¹⁴ *CIL* XI, 1147: *in Veleiate et in Libarnensi pagis Eboreno, Martio, Moninate*.

Lucije Vetije Sekund je u provinciju Dalmaciju došao kao vojnik VII. legije u kojoj je odslužio svoj vojnički staž i kao veteran skrasio se u blizini Ekva ili u samome Ekvu, dakle nedaleko od logora u Tiluriju. U trenutku kad je dobio časni otpust, bio je pripadnik VII. legije koja još nije nosila počasno ime *Claudia Pia Fidelis*, stoga ovaj spomenik možemo datirati prije 42. god., kad je car Klaudije dodijelio ovaj počasni naziv VII. i XI. legiji. Te je godine namjesnik rimske provincije Dalmacije Lucije Aruncije Kamilo Skribonijan pozvao cara Klaudija da se odrekne vlasti. Kada su mu VII. i XI. legija otkazale potporu, pobuna je doživjela neuspjeh i nestao je vrlo ozbiljan oponent koji je raspolagao vojnom silom na pragu Italije. Car Klaudije iskazanu je lojalnost nagradio dodjeljivanjem počasnog naslova objema legijama.¹⁵ Natpis nigdje ne spominje ženu Lucija Vetija. U to su se doba vojnici tek po otpustu iz vojske mogli oženiti i imati zakonski valjan brak pa je moguće da je majka Lucijeve kćerke Vetije Vere bila oslobođenica Vetija S(...), spomenuta u zadnjem retku natpisa. Manje je vjerojatno da mu je zakonska supruga već bila umrla, da ju je već pokopao i postavio joj nadgrobni spomenik, pa je stoga ne spominje na ovom.

Na području rimske provincije Dalmacije do sada je zabilježeno ukupno 99 kamenih spomenika na kojima je navedeno ime VII. legije te 85 poimence poznatih pripadnika i 78 nadgrobni spomenika pripadnika te legije.¹⁶ Stela veterana VII. legije Lucija Vetija Sekunda iz Hrvaca kod Sinja, kao 100. spomenik te skupine, u znatnoj je mjeri oštećena, a njezin natpis ne donosi inače tako zanimljive podatke o životnoj dobi i godinama vojnog službovanja. Unatoč tim činjenicama ona je, kao i svaki natpis koji spominje neku vojnu jedinicu, od velike koristi, a pogotovo zbog toga što donosi podatke koji do sada nisu bili poznati o VII. legiji, njezinim pripadnicima i njihovim nadgrobnim spomenicima.

Sa stelom Lucija Vetija Sekunda iz Hrvaca kod Sinja samo se neznatno mijenja odnos spomenika VII. legije koji se na osnovi oblika imena legije mogu datirati u tri različita kronološka razdoblja. Na 48 se popeo broj spomenika na kojima legija ne nosi počasni naslov pa se oni mogu datirati u razdoblje prije 42. godine, na 28 legija nosi počasni naslov *C(laudia) p(ia) f(idelis)* pa se mogu datirati u razdoblje iza 42. godine, a na tri se spomenika spominje kao *leg(io) VII Cl(audia)* pa se mogu datirati najranije na početak 3. stoljeća. Osam spomenika nije moguće pobliže datirati jer se zbog oštećenja ne može reći je li iza broja VII slijedila jedna od navedenih kratica, 13 spomenika se može označiti samo kao mogući spomenici VII. legije.¹⁷ Neznatno je izmijenjen i odnos pojedinih vrsta spomenika - broj nadgrobni spomenika pripadnika VII. legije popeo se na 79, a broj stela na 43.¹⁸ Veće zanimanje stručne javnosti zasada je pobudila samo jedna skupina stela pripadnika VII. legije. Riječ je o stelama s prikazom vrata na koje je prvi upozorio Harald Hofmann,¹⁹ a najviše je zanimanja pobudio sam motiv vrata, odnosno njegovo navodno simbolično značenje i podrijetlo iz Male Azije.²⁰ Velike zasluge za poznavanje i razumijevanje ne samo ovog tipa stele ima Nenad Cambi. Njegov doprinos ne leži samo u objavljivanju stela²¹ već i u činjenici da je u cijelom nizu radova dotakao i analizirao različite probleme vezane za stele pripadnika VII. legije. Kod stela s prikazom vrata osporio je simbolično značenje tog motiva i njegovo podrijetlo iz Male Azije. Naglasio je ulogu mutacije, odnosno redukcije arhitektonskih uzora pri nastajanju tog tipa stele. Prema njemu, riječ je o prikazu monumentalne grobne

¹⁵ PWRE, 1925-1926, 1617; A. BETZ, 1938, 36-37; M. ZANINOVIĆ, 1996, 288.

¹⁶ D. TONČINIĆ, 2004, 146, 156.

¹⁷ Usp. D. TONČINIĆ, 2004, 148-149.

¹⁸ Usp. D. TONČINIĆ, 2004, 156.

¹⁹ H. HOFMANN, 1905, 54-60 i 88.

²⁰ H. HOFMANN, 1905, 54-60 i 88; J. MEDINI, 1984.

²¹ N. CAMBI, 1991; N. CAMBI, 1994.

arhitekture, edikule ili naiska, na ravnoj površini stele.²² Naglasio je kako se na prikazu vrata ne javlja Atis, već je riječ o pobijeđenim orijentalcima.²³ Osim nastajanje, analizirao je i daljnji razvoj ovog tipa, odnosno njegovu razgradnju od negacije funkcije vrata, preko destrukcije vrata do odbacivanja dijela vrata.²⁴ U više je navrata govorio o Tilurijskoj radionici i njezinu seljenju u Burn nakon što je VII. legija napustila Tilurij.²⁵ Na osnovi stilskih osobina datirao je jedina dva portreta sačuvana na stelama pripadnika VII. legije.²⁶ Nadalje, naznačio je da osim tipa s prikazom vrata među stelama VII. legije postoji još jedan znatno jednostavniji tip stele.²⁷ Na osnovi prve tipološke analize dekorativnih elemenata na stelama VII. legije iz Tilurija, u koju su uključene i pojedine stele s drugih nalazišta na području rimske provincije Dalmacije, i Mirjana Sanader je izdvojila dva osnovna tipa: tzv. glavni tip A, koji obilježava arhitektonska kompozicija edikule ili naiska, i reducirani tip A, koji obilježava redukcija arhitektonskih ukrasa u odnosu na glavni tip A.²⁸ Analiza svih dokumentiranih stela VII. legije na području rimske provincije Dalmacije potvrdila je podjelu na dva osnovna tipa – arhitektonski i reducirani.²⁹ Prema toj se tipologiji ova stela može pripisati arhitektonskom tipu A3c, odnosno stelama koje u svom gornjem dijelu imaju arhitektonsku kompoziciju edikule ili naiska, unutar nje prikaz pokojnika, ispod nje natpisno polje, a dio stele ispod njega je neukrašen.³⁰ Najreprezentativniji predstavnik ove skupine je stela Gaja Licinija, veterana VII. legije iz Hardomilja kod Ljubuškog.³¹ Istoj skupini pripada, također znatno oštećena, stela Gaja Lukrecija, signifera VII. legije CPF iz Salone,³² a mogle bi joj pripadati i, također znatno oštećene, stele Lucija Aruncija, veterana VII. legije iz Salone,³³ te Marka Percenija, mogućeg pripadnika VII. legije iz Tilurija.³⁴

Iako stela Lucija Vetija Sekunda nije nađena u arheološkom kontekstu, ipak se na osnovi mjesta nalaza može pretpostaviti da je izvorno bila podignuta u neposrednoj ili nešto široj okolini Ekva. Na području Ekva do sada su nađena tri nadgrobna spomenika na kojima se spominje VII. legija. Dva su podignuta za veterane legije VII CPF, Gaja Oktavija Vitala i Marka Varena Valenta,³⁵ dok treći nije postavljen za pripadnika te legije, ali se na njemu spominje legija VII CPF, odnosno vjerojatno njezini veterani.³⁶ Sva tri spomenika potvrđuju pretpostavku da je *Colonia Claudia Aequum* prilikom osnivanja naseljena veteranima.³⁷ Stela Lucija Vetija Sekunda je dakle prvi spomenik veterana VII. legije s područja kolonije *Aequum* koji se datira u razdoblje prije 42. godine. To je svakako zanimljiva pojava s obzirom na činjenicu da se za koloniju *Aequum* pretpostavlja da je osnovana i naseljena veteranima nakon Skribonijanove bune 42. godine.³⁸ Kao objašnjenje te pojave možemo ponuditi mogućnost da se Lucije Vetije Sekund po odsluženju svog vojničkog staža, kao veteran, skrasio u blizini Ekva ili u samome Ekvu, odnosno pretpostavljenom konventu rimskih građana koji je prethodio osnivanju kolonije.³⁹

²² N. CAMBI, 1991, 63-65; N. CAMBI, 1994, 166-168.

²³ N. CAMBI, 2003, 511-520.

²⁴ N. CAMBI, 1994, 168.

²⁵ N. CAMBI, 1993, 33-34.

²⁶ N. CAMBI, 2000, 45; N. CAMBI, 2002a, 150; N. CAMBI, 2002b, 124.

²⁷ N. CAMBI, 1991, 65-66.

²⁸ M. SANADER, 2003, 502.

²⁹ D. TONČINIĆ, 2004, 157-164.

³⁰ usp. M. SANADER, 2003, Typus A3.

³¹ V. PAŠKVALIN, 1985, 121, sl. 1; N. CAMBI, 1989, 47, sl. 2.

³² D. TONČINIĆ, 2004, kat. br. 35.

³³ Ž. MILETIĆ, 1989, T. XIX, 3; D. TONČINIĆ, 2004, kat. br. 4.

³⁴ H. HOFMANN, 1905, 50, sl. 32.

³⁵ CIL III, 14946 i 9761.

³⁶ CIL III, 2733; A. BETZ, 1938, 13; M. ZANINOVIĆ, 1996, 288.

³⁷ PWRE 1924-25, 1253, s.v. *Legio*; A. BETZ, 1938, 13; M. ZANINOVIĆ, 1996, 288.

³⁸ M. ZANINOVIĆ, 1996, 288.

³⁹ M. ZANINOVIĆ, 1996, 288.

Lucije Vetije Sekund jedini je do sada zabilježen Vetije među pripadnicima VII. legije na području rimske provincije Dalmacije. On ne nosi predime svoga oca, odnosno tzv. lažnu filijaciju koja je tako karakteristična za njegove suborce podrijetlom iz Male Azije.

Broj kognomina koji su zabilježeni kod pripadnika VII. legije na području rimske provincije Dalmacije, ostaje 23. Naime, kognomen *Secundus* nose i Gaj Kurijacije, veteran legije VII CPF⁴⁰ i Lucije Trebije, mogući *praefectus castrorum* VII. legije.⁴¹ Nakon kognomena *Valens*, koji je potvrđen šest puta, *Secundus* time s tri potvrde postaje drugi kognomen po zastupljenosti među pripadnicima VII. legije na području rimske provincije Dalmacije.⁴² *Secundus* je i inače kognomen koji je svugdje jako rasprostranjen, a u Dalmaciji je to jedan od najčešće zastupljenih kognomina, ali samo se u pojedinim slučajevima javlja kod starosjedilaca.⁴³ Kognomen Lucija Vetija zanimljiv je zbog činjenice što se javlja na nadgrobnom spomeniku pripadnika VII. legije iz razdoblja prije 42. godine. Tročlana imenska formula, koja uz predime, gentilij te filijaciju sadrži i kognomen, na nadgrobni se natpisima javlja od sredine 1. stoljeća, odnosno od vladavine cara Klaudija.⁴⁴ To, među ostalim, dokazuju i nadgrobni spomenici VII. legije. Zamijećeno je naime da među spomenicima koji nose počasni naslov *C(laudia) p(ia) f(idelis)* prevladavaju oni s tročlanom imenskom formulom, a među spomenicima bez tog naslova oni s dvočlanom imenskom formulom.⁴⁵ Analiza nadgrobničkih spomenika VII. legije s tročlanom imenskom formulom pokazuje da se tročlana imenska formula 15 puta javlja na spomenicima legije VII *C(laudiae) p(iae) f(idelis)*, 8 puta na spomenicima VII. legije, jednom na spomeniku legije VII *Cl(audia)*, 2 puta na spomenicima koji se zbog oštećenja natpisa ne mogu sa sigurnošću datirati u razdoblje prije ili poslije 42. godine, a jednom na spomeniku koji se ne može sa sigurnošću pripisati VII. legiji.⁴⁶ S novim se nalazom broj spomenika s tročlanom imenskom formulom iz razdoblja prije 42. godine popeo na 9, ali to znatno ne mijenja statističke odnose – preko 53% spomenika s tročlanom imenskom formulom i dalje se pripisuje legiji VII CPF, a legiji VII manje od 33%. Nadalje, u masi od 40 nadgrobničkih spomenika na kojima legija još ne nosi počasni naslov, 9 spomenika s kognomenom predstavlja manjinu od 23%.⁴⁷

Tribus *Maecia* do sada nije bio zabilježen među pripadnicima VII. legije na području rimske provincije Dalmacije. Riječ je o 18. tribusu i 55. pripadniku legije za kojeg nam je poznat tribus.⁴⁸ Već je istaknuto da je Libarna potvrđena na relativno malom broju epigrafskih spomenika. Stoga ne čudi da do sada nije zabilježena kao *domus* pripadnika VII. legije na području rimske provincije Dalmacije. Riječ je o 34. mjestu i 58. pripadniku legije za kojeg nam je poznato mjesto iz kojeg potječe.⁴⁹ Zanimljivo je da Lucije Vetije Sekund nije samo prvi pripadnik VII. legije zabilježen na području rimske provincije Dalmacije podrijetlom iz Libarne, već i prvi podrijetlom iz IX. italske regije Ligurije! Analiza mjesta iz kojih potječu pripadnici VII. legije s područja čitave provincije Dalmacije pokazuje da ih 25 potječe iz Male Azije, 19 iz Italije, 5 iz Makedonije, jedan iz Narbonske Galije, a za 7 pripadnika, iako je navedeno mjesto podrijetla, nismo u mogućnosti sa sigurnošću odrediti odakle potječu. S novim se nalazom broj pripadnika iz Italije popeo na 20, a statistički odnos neznatno promijenio u njihovu korist – među pripadnicima čije nam je podrijetlo poznato i dalje s preko 43% prednjače pripadnici iz Male Azije, a pripadnici iz Italije s preko 34% čine drugu skupinu po brojnosti. Većina pripadnika iz Italije potječe iz središnje i

⁴⁰ CIL III, 2019.

⁴¹ CIL III, 8472.

⁴² D. TONČINIĆ, 2004, 197-199.

⁴³ G. ALFÖLDY, 1969, 291-292, s.v. *Secundus*.

⁴⁴ G. ALFÖLDY, 1969, 27; A. SCHÖBER, 1923, 9.

⁴⁵ A. SCHÖBER, 1923, 9.

⁴⁶ D. TONČINIĆ, 2004, 200.

⁴⁷ D. TONČINIĆ, 2004, 202.

⁴⁸ D. TONČINIĆ, 2004, 203-205.

⁴⁹ D. TONČINIĆ, 2004, 206-208.

sjeverne Italije.⁵⁰ Jedinu iznimku predstavlja jedan pripadnik iz grada *Beneventum* u II. italskoj regiji Apuliji.⁵¹ Dvojca potječu iz VI. italske regije Umbrije, odnosno iz gradova *Pisaurum*⁵² i *Aesis*.⁵³ Šestorica potječu iz VII. italske regije Etrurije, točnije iz gradova *Florentia*⁵⁴ i *Arretium*.⁵⁵ Četvorica su iz VIII. italske regije Emilije, odnosno gradova *Forum Corneli*⁵⁶, *Bononia*⁵⁷ i *Placentia*.⁵⁸ Petorica potječu iz X. regije Venecija i Histrija, točnije iz gradova *Verona*⁵⁹ i *Brixia*,⁶⁰ a jedan iz XI. italske regije Transpadana i grada *Ticinum*.⁶¹ Iz iste bi regije mogla potjecati i dva pripadnika VII. legije za koje je kao *domus* navedena *Augusta*.⁶² Iako postoje i druga mišljenja,⁶³ većina autora smatra da se *Augusta* odnosi na mjesto *Augusta Praetoria* u XI. italskoj regiji Transpadana.⁶⁴ *Libarna* u IX. italskoj regiji uklapa se stoga u do sada poznato regrutacijsko područje pripadnika VII. legije.

Spoznaje dobivene analizom stele veterana VII. legije Lucija Vetija Sekunda iz Hrvaca kod Sinja uglavnom se uklapaju u poznatu sliku o VII. legiji, njezinim pripadnicima i njihovim nadgrobniim spomenicima. No, kao 100. kameni spomenik, od onih na kojima je na području rimske provincije Dalmacije navedeno ime VII. legije, stela Lucija Vetija Sekunda ipak donosi i nekoliko novih podataka. Valja istaknuti da je Lucije Vetije Sekund prvi pripadnik legije podrijetlom iz grada Libarne i IX. italske regije Ligurije. Njegova stela je najranije nama poznato epigrafsko svjedočanstvo ovoga grada, a ujedno i jedino izvan područja Italije. Nadalje, ona je prvi spomenik VII. legije iz razdoblja prije 42. godine nađen na području kolonije *Aequum* za koju se pretpostavlja da je osnovana i veteranima naseljena tek nakon Skribonijanove bune 42. godine. Ostaje nam nada da će neko buduće, danas već prijeko potrebno, arheološko istraživanje jedine kolonije u unutrašnjosti rimske provincije Dalmacije, uroditi novim nalazom koji bi mogao upotpuniti naše spoznaje o VII. legiji i koloniji *Aequum*.

LITERATURA

- ALFÖLDY, G., 1969. - Geza Alföldy, *Die Personennamen in der römischen Provinz Dalmatien*, Heidelberg.
- BETZ, A., 1938. - Arthur Betz, *Untersuchungen zur Militärgeschichte der römischen Provinz Dalmatien*, Abhandlungen des archeologisch - epigrafischen Seminars der Universität Wien, N.F. Heft 3, Wien.
- BULIĆ, F., 1903. - Frane Bulić, *Iscrizioni inedite. Gardun-Vojnić, Arduba (?)*, *Delminium (?)*, *Bullettino di archeologia e storia dalmata*, 26, 129-136.
- CAMBI, N., 1986. - Nenad Cambi, *Salona i njene nekropole, Radovi Filozofskog fakulteta u Zadru*, 25(12), Zadar, 61-108.
- CAMBI, N., 1987. - Nenad Cambi, *Salona und seine Nekropolen*, u: Henner von Hesberg und Paul Zanker (ur.), *Römische Gräberatrasen. Selbstdarstellung – Status – Standard*, Kolloquium in München vom 28. bis 30 Oktober 1985, München 1987, 251-279.

⁵⁰ PWRE, 1924-25, 1627-1628, s.v. *Legio*; A. BETZ, 1938, 7-8; J. J. WILKES, 1969, 460-461, 464-465.

⁵¹ *CIL* III, 14932 = 9737.

⁵² *CIL* III, 2014.

⁵³ *CIL* III, 9742.

⁵⁴ *CIL* III, 8723, 1814 i 9712

⁵⁵ *CIL* III 8764, 2678=9699, 2071

⁵⁶ *CIL* III 14931, 2716

⁵⁷ *CIL* III, 14244/1.

⁵⁸ *CIL* III, 8763.

⁵⁹ *CIL* III, 13976, 2040, 2041, 9939.

⁶⁰ *CIL* III, 14946.

⁶¹ *CIL* III, 2913.

⁶² I. FADIĆ, 1997, kat. br. 7 i *CIL* III, 9738 i 8781.

⁶³ I. FADIĆ, 1997, 91.

⁶⁴ F. BULIĆ, 1903, 134-135, br. 3244; A. BETZ, 1938, 7, br. 35; J. J. WILKES, 1969, 461; S. MITCHELL, 1976, 304.

- CAMBI, N., 1989. - Nenad Cambi, Naronu u odnosu prema bosansko – hercegovačkom zaleđu u ranijoj antici, *Zbornik referata međunarodnog simpozijuma Bosna i Hercegovina u tokovima istorijskih i kulturnih kretanja u jugoistočnoj Europi*, Sarajevo 6-7 oktobar 1988, Sarajevo, 39-56.
- CAMBI, N., 1991. - Nenad Cambi, Two Soldier Stelai from Salona, *Römisches Österreich. Jahresschrift der Österreichischen Gesellschaft für Archäologie*, 17/18 (1998-90), Zum Gedenken an Edit B. Thomas, Wien, 61-72.
- CAMBI, N., 1993. - Nenad Cambi, Rimski nadgrobni spomenici iz Aserije, *Radovi Filozofskog fakulteta u Zadru*, 31(18), Zadar, 25-51.
- CAMBI, N., 1994. - Nenad Cambi, Stele iz kasnoantičke grobnice u Dugopolju, *Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku*, 86 (1993), 147-181.
- CAMBI, N., 2000. - Nenad Cambi, *Imago animi. Antički portret u Hrvatskoj*, Književni krug, Split.
- CAMBI, N., 2001. - Nenad Cambi, Dugopolje u antici, *Dugopolje, Zbornik radova općine Dugopolje*, 1, Zagreb-Dugopolje, 79-108.
- CAMBI, N., 2002a. - Nenad Cambi, *Antika*, Zagreb.
- CAMBI, N., 2002b. - Nenad Cambi, Kiparstvo, u: *Longae Saloniae*, I, Split, 117-174.
- CAMBI, N., 2003. - Nenad Cambi, Attis or someone else on funerary monuments from Dalmatia? in: P. Noelke mit F. Naumann-Steckner und B. Schneider (Hrsg.), *Romanisation und Resistenz in Plastik, Architektur und Inschriften der Provinzen des Imperium Romanum, Neue Funde und Forschungen, Akten VII. Internat. Coll. Probleme provinzialröm. Kunstschaffen*, Köln 2. bis 6. Mai 2001, Mainz, 511-520.
- CERA, G., 2000. - Giovanna Cera, Via Postumia da Genova a Cremona, *Strade romane*, 1, L'Erma di Bretschneider, Roma.
- DEMICHELI, D., 2006. - Dino Demicheli, Neobjavljeni latinski natpisi iz okolice Sinja, *Obavijesti Hrvatskog arheološkog društva*, XXXVIII, Zagreb, sv. 2/2006, 21.
- FADIĆ, I., 1997. - Ivo Fadić, Spomenici VII. legije na području Tilurija (Tilurium), *Diadora*, 18-19, Zadar, 77-119.
- HOFMANN, H., 1905. - Harald Hofmann, Römische Militärgabsteine der Donauländer, *Sonderschriften des Österreichischen Archäologischen Instituts*, V, Wien.
- MEDINI, J., 1984. - Julijan Medini, Spomenici s Atisovim likom na području Sinjska krajine, *Izdanja HAD-a*, 8, 107-126.
- MILETIĆ, Ž., 1989. - Željko Miletić, *Topografija salonitanskih nekropola*, Zagreb (magistarski rad).
- MILOŠEVIĆ, A., 1998. - Ante Milošević, *Arheološka topografija Cetine*, Muzej hrvatskih arheoloških spomenika, Katalozi i monografije, 3, Split.
- MITCHELL, S., 1976. - Stephen Mitchell, Legio VII and the Garrison of Augustan Galatia, *The Classical Quarterly*, N. S. 26, 298-308.
- PAŠKVALIN, V., 1985. - Veljko Paškvalin, Stele arhitektonske kompozicije u formi edikule iz Muzeja na Humcu kod Ljubuškog, *100 godina Muzeja na Humcu (1884 - 1984)*, Zbornik radova, Ljubuški, 119-131.
- SANADER, M., 2003. - Mirjana Sanader, Grabsteine der Legio VII aus Tilurium. Versuch einer Typologie, *Akten des VII. Internationalen Colloquiums über Probleme des provinzialrömischen Kunstschaffens*, Mainz am Rhein, 501-510.
- SCHÖBER, A., 1923. - Arnold Schöber, *Die römischen Grabsteine von Noricum und Pannonien*, Wien.
- TONČINIĆ, D., 2004. - Domagoj Tončinić, *Spomenici VII. legije u rimskoj provinciji Dalmaciji*, Zagreb (magistarski rad).
- WILKES, J. J., 1969. - John J. Wilkes, *Dalmatia*, Routledge & Kegan Paul, London.
- ZANINOVIĆ, M., 1996. - Marin Zaninović, Vojni značaj Tilurija u antici, *Od Helena do Hrvata*, Zagreb, 280-291.

IZVORI

- Plinije Stariji (C. *Plinius Secundus*), *Natural History*, Vol. II, Books 3-7, Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, 1942.
- Klaudije Ptolemej (*Claudius Ptolemaeus*), *Geographia*, Leipzig, 1845.
- Sozomen (Sozomenus), *History of the Church in nine books from A.D. 324 to A.D. 440*, London, 1846.
- Antoninov itinerarij (*Itinerarium Antonini Augusti et Hierosolymitanum*), ur. G. Parthey i M. Pinder, Berlin, 1848.

KRATICE

CIL V

Corpus Inscriptionum Latinarum, Inscriptiones Galliae Cisalpinae, pars 2, Berlin 1877.

CIL VI

Corpus Inscriptionum Latinarum, Inscriptiones urbis Romae, pars 4, fasc 2, Berlin 1902.

CIL XI

Corpus Inscriptionum Latinarum, Inscriptiones Aemiliae, Etruriae, Umbriae, pars 1, Berlin 1888.

OPEL IV

Onomasticon provinciarum Europae Latinarum, Vol. IV: QVADRATIA-ZVRES, Zusammengestellt und bearbeitet von Barnabás Lörincz, Wien 2002.

PWRE 1925-1926

PWRE XII, (*Kynesioi-Libanon*), s.v. *Legio* (E. Ritterling), Stuttgart 1924-25, 1211-1829.

PWRE 1926

PWRE XIII, 1 (*Libanos-Lokris*), s.v. *Libarna*, Stuttgart 1926, 13.

THE STELE OF A VETERAN OF LEGIO VII, LUCIUS VETIUS SECUNDUS,
FROM HRVACE NEAR SINJ

SUMMARY

The article discusses an unpublished monument of Lucius Vetius Secundus, a veteran of the 7th legion, who while alive erected a funerary monument to himself and another two members of his family. The veteran was originally from the city of Libarna, for which as yet we do not have many confirmations in epigraphy. The inscription is mostly legible, but could not be read in some places, so a reconstruction is suggested. The tombstone supplements in all aspects the epigraphic analyses of testimony discovered to the present for legio VII in the region of the Roman province of Dalmatia.

KEY WORDS: 7th legion, *Aequum*, *Tilurium*, *Libarna*, veteran